

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 4, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 332.142.4:339.725

Л. В. Бондар,
аспірант ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «ТЕРИТОРІАЛЬНІ АКТИВИ» ТА «ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ» ЯК БАЗОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОЦЕСУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ

L. V. Bondar,
postgraduate, «Institute of Environmental Economics and sustainable development of the National Academy of Sciences of Ukraine»

ESSENCE OF TERMS «TERRITORIAL ASSETS» AND «TERRITORIAL CAPITAL» AS BASIC ELEMENTS OF PROCESS OF CAPITALIZATION

Здійснено аналіз взаємозв'язків між категоріями «економічний ресурс», «фактор виробництва» та «засіб виробництва». Визначено сутнісні аспекти понять «актив» та «капітал» як базису для формування економічного потенціалу та розширеного відтворення територіальних економічних систем.

The relationships between the categories of "economic resource", "factor of production" and "means of production" have been analyzed. The essential aspects of the terms "active" and "capital" as the basis for the formation of economic potential and expanded reproduction of regional economic systems have been determined.

Ключові слова: економічний ресурс, фактор виробництва, засіб виробництва, територіальний актив, територіальний капітал, капіталізація.

Keywords: economic resource, factor of production, means of production, territorial asset, territorial capital, capitalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Капіталізація територіальних активів — багатоаспектний процес, який вимагає системного підходу до його дослідження та оцінки. У процесі капіталізації можуть бути включені різні види активів, які присутні на території, що сприятиме зростанню їх вартості, дозволить підвищити інтенсивність залучення інвестицій, новітніх технологій, кваліфікованих кадрів. Перетворення активів у капітал можливе завдяки їх залученню до господарського обороту, а будь-які дії, пов'язані з капіталом, повинні бути, у свою чергу, спрямовані на підтримання розширеного типу відтворення та створення доданої вартості, що є запорукою економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості територій.

Тому варто детальніше зупинитися на дослідженні суті таких базових понять даного процесу як «територіальний актив» та «територіальний капітал» і їх взаємовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями співвідношення ресурсного потенціалу із поняттями економічних активів займалися Василенко П.Н., Вейцман Р.Я., Возняк Г.В., Данилюк М.О., Лозинський О.І., Партин Г.О., Пархоменко В.М., Чацкіс Е.Д. та інші дослідники.

Дослідження окремих аспектів територіальних активів та їх класифікації присвячені роботи таких учених-економістів як Бланк І.О., Жданов С.А., Ізмайлова К.В., Ковальов В.В., Куцик В.І., Пушак Я.Я. та Пушак Г.І., Ламанов І.П., Лахтіонова Л.А., Просвіріна І.І., Савицька Г.В., Філімоненков О.С., Петруня Н.В.

Однак невирішеною проблемою залишається відсутність єдиної узагальненої концепції трактування поняття «ресурсу», яка набуває особливої актуальності при визначенні та порівнянні головних аспектів територіальних активів і територіального капіталу в контексті організації управління процесом капіталізації.

Цілі статті. Здійснити аналіз існуючих підходів до визначення суті понять «територіальний актив» і «територіальний капітал» («капітал території»); з'ясувати взаємозв'язки та взаємовідношення між поняттями «ресурс», «актив» та «капітал» як базовими категоріями процесу капіталізації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ресурс у найширшому значенні терміну — це кількісна міра можливості виконання будь-якої діяльності, це умови, які дозволяють за допомогою певних перетворень отримати бажаний результат.

Під економічними ресурсами розуміють усі види ресурсів, які використовуються, або можуть бути використані у процесі виробництва товарів та надання послуг [13]. Укрупнена та узагальнена класифікація економічних ресурсів включає такі їх види:

— природні ресурси (компоненти та сили природи, що використовуються або можуть бути використані як засоби виробництва та предмети споживання для задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства, підвищення якості життя);

— трудові ресурси (люди з їх здатністю виробляти товари і послуги). Включають в себе як реальних працівників, що вже зайняті в економіці країни, так і потенційних, котрі не зайняті, але можуть працювати;

— ресурси, створені працею людей (є результатами матеріального виробництва, які можуть бути знову залучені до виробничого процесу: машини, обладнання, інструменти, будівлі, споруди, внутрішньовиробничі засоби комунікації, склади);

— фінансові ресурси (фонди грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні держави, господарюючих суб'єктів і населення, утворені в процесі розподілу вартості суспільного продукту в грошовій формі і призначені для забезпечення відтворювального процесу, поточної виробничо-господарської діяльності, розширення і вдосконалення виробництва, задоволення загальнодержавних та соціальних потреб);

— підприємницькі здібності (специфічні здібності, що визначають можливості людини успішно займатися підприємницькою діяльністю). Володіння підприємницькими здібностями дозволяє знаходити і використовувати оптимальне поєднання ресурсів у процесі виробництва;

— знання (необхідні для господарської діяльності технології, науково-технічний прогрес, наука, інформація) [1, 11].

В умовах постіндустріального суспільства ряд дослідників виділяє ще такі особливі види ресурсів, як інформаційні, інвестиційні, інноваційні, інтелектуальні тощо. Сутнісною рисою усіх зазначених видів економічних ресурсів є, насамперед, можливість їх залучення до виробничого процесу.

Поряд з поняттям «ресурси» економічна теорія оперує також поняттями «фактори виробництва» (застосовуване вченими класичної школи економіки) і «засоби виробництва» (сформувалося в рамках марксистської школи) [12]. Варто зазначити, що досі не існує єдиного підходу щодо класифікації факторів виробництва (що зумовлене множинністю їх трактувань різними економічними школами) та їх співвідношення із засобами виробництва (що зумовлене відмінністю концептуальних засад економічних шкіл, у рамках яких вони сформувалися).

Однак можна з упевненістю констатувати той факт, що в той час як ресурси — це природні і соціальні сили, які можуть бути залучені у виробництво, то

фактори і засоби виробництва — це економічні категорії, які позначають вже реально залучені до процесу ресурси. Отже, поняття «економічний ресурс» у розглянутій триаді є найширшим і займає базове положення стосовно двох інших (Рис.1).

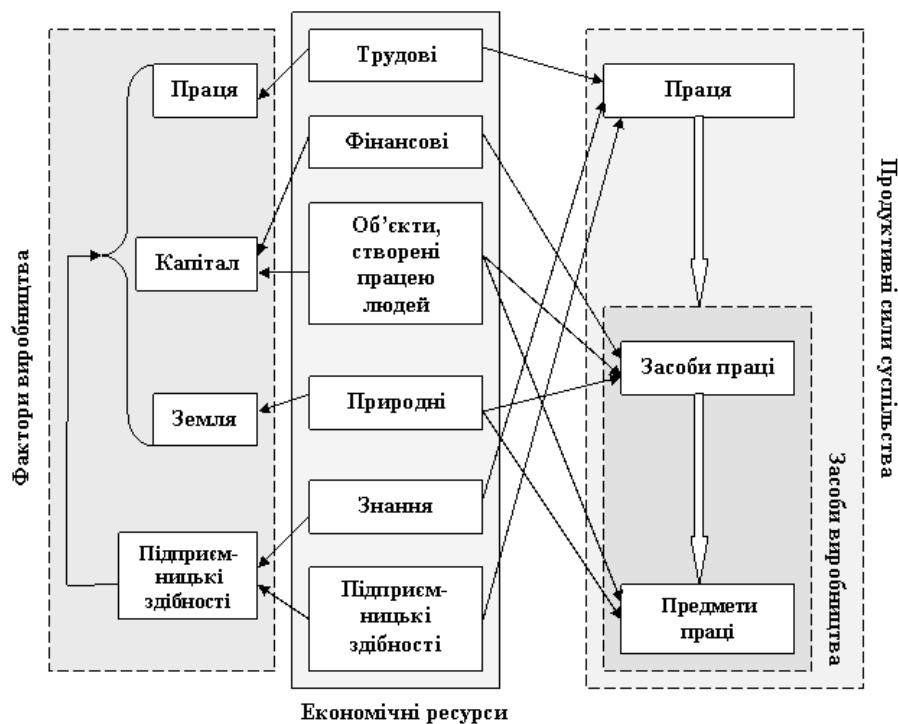

Рис. 1. Схема взаємозв'язків між економічними ресурсами, факторами виробництва та продуктивними силами суспільства

Значні розбіжності у наукових джерелах існують також стосовно розуміння суті категорії активів. Це зумовлює наявність декількох підходів щодо трактування їх економічного змісту.

Бухгалтерський підхід розглядає актив як об'єкт облікової політики, визначаючи його як будь-яку власність компанії (машини та обладнання, будівлі, запаси, банківські вклади та інвестиції в цінні папери, патенти, ділову репутацію), будь-який предмет, матеріальний чи нематеріальний, який являє цінність для свого власника, та як сукупність майнових прав, що належать фізичній або юридичній особі [7].

Також існують підходи до визначення сутності активів через їх властивості. Зокрема, поняття «актив» трактується як джерело потенційного прибутку або майбутньої вигоди, як сукупність дохідного потенціалу; як будь-який економічний ресурс, здатний приносити прибуток господарюючому суб'єкту [9].

Таким чином, на основі проаналізованих джерел, активи можна визначити як:

- економічні ресурси, від яких очікується одержання в майбутньому економічних вигод;
- потенційний прибуток або імовірні майбутні економічні вигоди, одержувані конкретним господарюючим суб'єктом;
- права або інший доступ до майбутніх економічних вигод, контрольовані господарюючим суб'єктом;

Загалом зміст і суть активу полягає в його здатності генерувати грошові потоки та приносити власнику дохід і прибуток в тій чи іншій формі. Для цього необхідним є найбільш повне включення активу в господарський оборот, що вимагає адекватної оцінки активу та з'ясування характеру його взаємодії з іншими активами.

Таким чином, сутнісними аспектами поняття «актив» є:

- 1). володіння певною ціннісною характеристикою;
- 2). можливість вартісного вираження цієї цінності;
- 3). здатність генерувати додану вартість;
- 4). певне інституційне вираження.

Застосовуючи зазначені сутнісні аспекти щодо територіальних економічних систем, можна визначити поняття «територіальний актив» або «актив території» як сукупність економічних ресурсів (природних, трудових, фінансових, інтелектуальних, інформаційних, інноваційних тощо) та виробничих можливостей у різних їх видах, які розміщені на певній території, і здатні генерувати дохід та дозволяють досягти очікуваного ефекту при їх використанні [3]. Власне, територіальні активи складають основу економічного потенціалу території.

В рамках дослідження було здійснено деталізовану класифікацію територіальних активів за рядом параметрів (Рис.2).

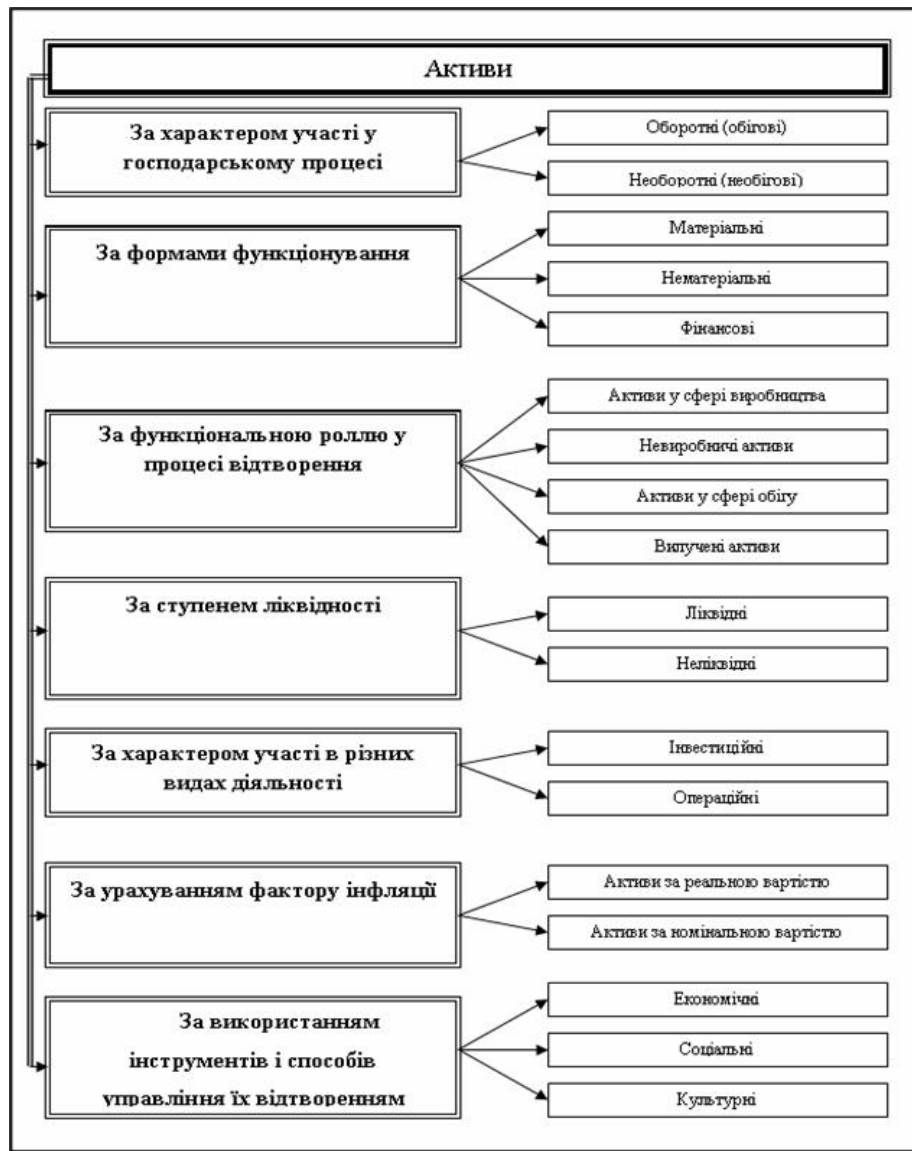

Рис. 2. Основні напрями класифікації активів

Що ж до поняття «капітал», то його виникнення припало на XII-XIII ст., і в той час повністю отожднювалося з багатством, що включає в себе запаси товарів, грошей, майна. Бум індустріального розвитку, котрий був зумовлений науково-технічними досягненнями XVIII ст., зумовив популярність іншого погляду на капітал – як на джерело економічного зростання. Швидкий розвиток сфери нематеріального виробництва в кінці минулого століття і початок постіндустріального етапу розвитку економіки доповнили розуміння капіталу людськими творчими здібностями, професійною підготовкою кадрів, новітніми технологіями виробництва, зокрема була визнана концепція людського капіталу, запропонована Т. Шульцем і Г. Беккером [6].

Як зазначає Ю.С. Бегма, різноманіття форм капіталу постійно зростає. Сьогодні нерідко можна зустріти визначення таких його форм, як культурний, соціальний, символічний, адміністративний та інші [2]. Реального впливу на економічні результати виробничої діяльності набувають такі новітні фактори, як соціальний статус робітників, організація виробництва, інтенсивність адміністративних контактів, роль символіки в формуванні вартісних відносин тощо.

Відтак, у світовій економічній думці можна прослідкувати декілька підходів до розуміння капіталу.

— Матеріалістський підхід, який трактує капітал як створені людиною фактори, що використовуються для виробництва товарів та надання послуг. Поняття «капітал» при цьому поширюється на найрізноманітніші об'єкти, загальною рисою яких є здатність приносити дохід.

— Фінансовий підхід, який розуміє капітал як гроші, що створюють гроші, тобто як самозростаючу вартість.

Таким чином, інтегральне визначення капіталу може бути наступним:

Капітал — це будь-які блага, ресурси, або накопичені результати праці, які використовуються в господарській діяльності з метою створення додаткової вартості, тобто отримання прибутку; це авансована самозростаюча вартість, яка постійно знаходиться в русі, в формі безперервного кругообігу.

Застосовуючи інтегральне визначення капіталу стосовно територіального господарського суб'єкту, можна визначити економічний зміст територіального капіталу:

Територіальний капітал (капітал території) — це вартість активів, які знаходяться на даній території, здатні приносити дохід, залучені у виробництво і функціонують як джерело створення доданої вартості [14].

Таким чином, за своєю суттю капітал є вартістю, яка приносить додаткову вартість, при чому капіталом може стати будь-який актив, що підлягає оцінці, здатний входити в ринковий обіг і використовуватися для примноження вартості. Перетворення територіальних активів у капітал відбувається тоді, коли ці активи мають цінність для людини, є чіткою власністю та включаються в ринковий обіг як елемент виробництва товарів на основі застосування найманої праці.

У процесі свого функціонування капіталізовані активи поступово примножуються, породжуючи новий капітал, тобто відбувається так звана мультиплікація капіталу. У зв'язку з цим А.А. Гриценком було запропоновано розрізняти капітальну базу, яку формують первинні капітальні ресурси, і капітальну масу, котра складається з усієї сукупності капіталів, частина яких виникла в результаті мультиплікації. Показником, який характеризує відношення маси капіталів до капітальної бази, є мультиплікатор капіталу.

Здатність територіальних активів працювати як капітал пов'язана з їх потенційною можливістю генерувати додану вартість, що обчислюється як різниця між ринковою ціною обсягу продукції і витратами на придбання сировини, матеріалів і напівфабрикатів. Одним з найважливіших умов ефективного розвитку економічних систем є забезпечення стабільного відтворення доданої вартості, що служить основою для розширення економічного потенціалу.

Для того щоб управляти наявними активами та примножувати їх, в першу чергу необхідно знати їх вартісне вираження. Вартість активу визначається не тільки тим, з чого він складається, а й тим, яку додану вартість він здатний принести у процесі виробництва. Відтак можна виділити три складові вартості активів:

— Фізична вартість, яка виражається у вартісних одиницях;

— Відносна вартість, що виражається в більш високій вартості даного активу у порівнянні з аналогічними активами, розміщеними на інших територіях, або у

вигляді порівняно більш низьких витрат на виробництво (часто виражається поняттям аллокаційна ефективність);

— Вартість, що визначається ефективністю використання, яка виражається в повноті використання існуючого потенціалу активу.

Чим більше стадій обробки та доопрацювання проходить товар, тим більше приєднується до нього вартості, а значить і більша додана вартість створюється на даній території. Процес створення будь-якого продукту, так само як і його вартості, складається з певного набору етапів, які одночасно є центрами виникнення витрат. Майклом Портером була запропонована концепція ланцюгів створення вартості продукту (послуги), яка, власне, розглядає ці ланцюги як «сукупність різноманітних видів діяльності, спрямованих на розробку, виробництво, маркетинг, доставку та обслуговування своїх продуктів».

Ланцюг створення вартості (з точки зору застосування його концепції до територіального суб'єкту) можна представити як цілісну послідовність руху і перетворення різних видів капіталу, що втілюється в підсумковому продукті (товарі, послугі), у виборі шляхів і способів найбільш якісного та повного задоволення виникаючих потреб, як у внутрішніх (населення, резидентні організації і регіональний бізнес), так і у зовнішніх (міжнародний та інорегіональний бізнес, інституційні інвестори і банки, мігранти, туристи) клієнтських групах. Цінність вибудовування в межах конкретної територіально-економічної системи цілісних ланцюгів створення вартості визначається такою комбінацією їх елементів, яка дозволила б отримати максимальну віддачу від використання територіальних факторів виробництва, активів і різних видів капіталу.

Застосування категорії ланцюга створення вартості щодо територіального суб'єкту характеризує здатність останнього залучати капітал. Можливість перетворення територіальних активів у самозростаючу вартість залежить від способу позиціонування даної території на ринку і від наявності ланцюгів створення вартості на основі резидентних структур. Тобто, для підвищення конкурентоспроможності території необхідною умовою є не тільки вбудовування в існуючі зовнішні системи руху капіталу, а й генерація на їх основі власних ланцюгів. Крім того, категорія ланцюга створення вартості дозволяє оцінити ступінь залучення різних видів активів у створення кінцевого продукту, тим самим, даючи можливість використання диференційованого підходу до управління капіталізацією територіальних активів.

Висновки з даного дослідження. Оскільки в практичному наближенні різні форми і види капіталу (як на корпоративному рівні, так і на рівні території) виражені через різні види активів, то можна зробити висновок, що управління процесом капіталізації є управлінням відтворення активів.

Таким чином, при вирішенні задач прикладного характеру перед суб'єктом управління стоїть задача визначення наявних в його розпорядженні активів, їх оцінки та розробки системи заходів по підвищенню ефективності їх використання в господарському обороті та ступеню їх залучення до процесу створення даної вартості.

Література

1. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства. / О.М. Бандурка, М.Я. Коробов. – К.: Либідь, 2003. – 383с.
2. Бегма Ю.С. Капитал и оценка его стоимости в современной экономике. / Ю.С. Бегма // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. – №6 – 2010. – с.167-177.
3. Возняк Г.В. Деякі підходи до оцінки рівня капіталізації виробничих активів регіону. / Г.В. Возняк // Збірник наукових праць. / Луцький національний технічний університет; під ред. З.В. Герасимчука. – Луцьк, 2008. – Випуск 5 (17). – 320с.
4. Гриценко А.А. Капіталізація та соціалізація економіки в ретроспективі та перспективі. / А.А. Гриценко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Збірник наукових праць. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна – Редкол.: відп. ред. д.с.н. Бакіров В.С. – Випуск 15 – 2009. – с.191-196.
5. Капіталізація економіки України [Текст] : наукова доповідь / В.М. Геєць [та ін.]; ред. В.М. Геєць, А.А. Гриценко; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К.: [б.в.], 2007. – 220с.
6. Лысков А.Ф. Человеческий капитал: понятие и взаимосвязь с другими категориями. / А.Ф. Лысков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2004. – № 6. – С.15-16.
7. Новый юридический и экономический словарь – М.: Институт новой экономики, 2003 – 1088с.
8. Особенности воспроизводства регионального капитала: сущность, подходы к оценке, методы управления / Институт экономики КарНЦ РАН, Под общей ред. Ю.В. Савельева. – Петрозаводск: Изд-во Карельского научного центра РАН, 2008. – 136 с.
9. Перепелиця О.Л. Розвиток поняття активів та їх економічної сутності: [електронний ресурс] / О.Л. Перепелиця – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/7_57393.doc.htm
10. Пушак Я.Я. До питання обліку регіональних активів. / Я.Я. Пушак, Г.І. Пушак // Управління у сфері фінансів, страхування та кредиту : тези доповіді всеукраїнської науково-практичної конференції, 8-10 листоп. 2009 р. - Л.: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2009. - С.255-258.
11. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. / Н.Ф. Реймерс. – М.: Мысль, 1990. – 404 с.
12. Шигун М.М. Фактори виробництва та засоби виробництва: економічна природа та взаємозв'язок категорій. / М.М. Шигун, В.В. Бондарчук // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – Видавництво Житомирського державного технологічного університету, 2011. - №2.
13. Экономика: Учебник / Под ред. А.С. Булатова – М.: Юристъ, 1999. – 420 с.
14. Экономическая энциклопедия / Науч.-ред. совет изд-ва «Экономика»; Ин-т экон. РАН; Гл. ред. Л.И. Абалкин. – М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1999. – 1055 с.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2013 р.